

דרישבוני

בס"ד

פרשת בא, תשע"ט, מספר 1302

הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם

אריק לוי

למרות שהמספר 210 אינו מופיע במניין השנים הנזכרות בתורה, ככל שהדבר נוגע לשהיית בני ישראל במצרים, מצאו להם מקורות מדרשיים שונים נתיבים שהובילו למשך הזמן הזה.² לא רק זאת, אלא שנטען שמספר השנים המדובר אכן נרמז בתורה, כפי שרש"י עצמו הסביר בהקשר אחר. לנוכח הרעב בכנען יעקב פונה לבניו באלו המילים: "שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ שָׂבֵר בְּמִצְרַיִם וְדָו שָׁמָּה וְשָׂבְרוּ לָנוּ מִשֶּׁם וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת" (בר' מב:ב). מכוחה של סמכות מדרשית הראה רש"י כיצד אמירתו של יעקב טמנה בחובה רמז המבוסס על חישובי גימטרייה בדבר אורך גלות בניו במצרים:

רדו שמה – ולא אמר 'לכו' – רמז למאתים ועשר שנים שנסתעבדו למצרים, כמניין רד"ו (ראה ב"ר צא, ב).³

מהלך זה שרש"י מבצע צפוי היה לגרום מבוכה לקוראים מאוחרים יותר, ביניהם פרשני דבריו המסורים ביותר. 'פרשן-העל' המרכזי של רש"י, ר' אליהו מזרחי (רא"ם; קונסטנטינופול, 1450 לערך – 1526), אשר התבסס על ההנחה שמדרש שרש"י מצטט הובא במטרה ליישב קושי כלשהו, פתח את הסברו על ידי ההודאה הפנה הבאה: "לא שמעתי פירושו". המבוכה, כך הוא מציע, טמונה בכך שהביטוי "רדו", שאותו הטעין רש"י במשמעות נומרולוגית, אומץ באופן שגור במקרא לתיאור יציאה מארץ ישראל. היות וכך הם פני הדברים, טען רא"ם, לא היה כל דבר ייחודי בניסוח ציוויו של יעקב לבניו, ולא הייתה בו כל הצדקה לתור אחר משמעות החבויה בו מתחת לפני השטח. רא"ם גם נתן את הדעת לכך, שהפסוק העוקב קבע כי "וַיִּרְדּוּ אַחֲרַי יוֹסֵף עֶשְׂרֵה לְשָׁבֵר בְּרַם מִצְרַיִם" (בר' מב:ג), אולם רש"י בחר להתעלם כאן מהשימוש במילה "וירדו". לקושיות אלו לא מצא רא"ם תירוץ.⁴

שהיית בני ישראל במצרים נמשכה 430 שנה; כך לפחות מספרת לנו התורה: "וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (שם' יב:מ). ההצהרה הא-לוהית ששמע אברהם ב"ברית בין הבתרים" מדברת גם היא על משך זמן דומה פחות או יותר: "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (בר' טו:יג). פסוקים אחרים, לעומת זאת, כגון הפירוט החלקי בדבר שושלת יעקב המופיע בתחילת ספר שמות והמגיע עד זמנו של משה (שם' ו:יד-כה), מצביעים רק על פער דו-דורי בין קהת, שהגיע למצרים (בר' מו:יא), לבין בן עמרם, שהוציא משם את בני ישראל. רש"י הסביר את חוסר ההלימה הכרונולוגית על בסיס הנחות מדרשיות, ותחם את הישיבה במצרים ל-210 שנים. הוא פתר את הדיווחים הגבוהים יותר של 400 ו-430 שנים על ידי התחלת המניין בנקודת זמן בעבר רחוק ביותר, המגיעה עד לאברהם עצמו:

שלושים שנה וארבע מאות שנה – בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו, היו ארבע מאות. משהיה לו זרע לאברהם, נתקיים "כי גר יהיה זרעך" (בר' טו:יג); שלושים שנה היו משנגזרה גזירה בין הבתרים עד שנולד יצחק. ואי אפשר לומר בארץ מצרים לבדה, שהרי קהת מן הבאים עם יעקב היה, צא וחשוב כל שנותיו ושנות עמרם בנו ושמונים של משה, לא תמצאם כך; על כרחך, הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים, והרבה משנות עמרם נבלעים בשנות קהת, והרבה משמונים של משה נבלעים בשנות עמרם, הרי שלא תמנה ארבע מאות לביאת מצרים... וכשתמנה ארבע מאות שנה משנולד יצחק, תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן מאתים ועשר.¹

² Joseph Heinemann, "210 Years of Egyptian Exile," *Journal of Jewish Studies* 22 (1971), pp. 19–30

³ **מקראות גדולות 'הכתר'**, עורך מנחם כהן, בראשות, ב' כרכים, רמת-גן תשנ"ז – תש"ס, כרך ב', עמ' 130.

⁴ **חומש הרא"ם**, עורך משה פיליפ, ו' כרכים, פתח תקוה תשנ"ד, כרך ב', עמ' 577.

* פרופ' אריק לוי, המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן.

¹ **מקראות גדולות 'הכתר'**, עורך מנחם כהן, שמות, ב' כרכים, רמת-גן תשס"ז – תשע"ב, כרך א', עמ' 94.

את צמצום הפער בין שנות השעבוד שהתורה מציינת מפורשות לבין מספר השנים המופיע במסורת חכמים, נזקק ר' יהודה לפסוק משיר השירים: "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" (שה"ש ב:ח). קולו של הדוד שייך למשה, המבשר לבני ישראל את הבשורה הטובה שה' עתיד לגאלם בקרוב. תחת להשיב לו בשמחה, הם מוחים וטוענים, שוודאי מדובר בטעות, שכן טרם תמו שנות השעבוד שעליהם התבשר אברהם:

"קול דודי הנה זה בא", זה משה בשעה שבא משה ואומר לישראל: בחדש הזה אתם נגאלין. אמרו לו, רבינו משה, היאך אנו נגאלין, לא כך אמר הקדוש ברוך הוא לאבינו אברהם "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה" (בר' טו:יג), והלא אין בידינו אלא מאתים ועשר?

למחאה זו השיב משה בתגובה נרגשת:

אמר להם: הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם, אלא "מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" — מדלג על הקיצים ועל החשבונות ועל העיבורים, ובחדש הזה אתם נגאלין, "החדש הזה לכם ראש חדשים" (שם' יב:ב).⁷

הקדוש ברוך הוא היה "להוט" לפדות את עמו עד כדי כך, שהיה נכון לחזור בו מהצהרתו הקדומה לאברהם, בהפיצו מסר של אהבה וחמלה לבני ישראל: הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁷ פסיקתא דרב כהנא, החדש הזה הז: ה.ז. ראו Heinemann, "210 Years," pp. 27–28.

הקושי עליו הצביע רא"ם לא היה בגדר חידוש. כבר ר' ישראל איסרלין מאוסטריה (1390-1460) נתן עליו את הדעת, וניסה לספק פתרון משלו בטענה, כי אילו אך רצה יעקב להדריך את בניו לשבור שבר היה עליו לומר: "רדו ושברו לנו משם". אולם משעה שאמר "רדו שמה וּשְׁבְרוּ לָנוּ מִשָּׁם וְנַחֲיָהּ", הרי ש"על כרחנו" עלינו לייחס לדבריו משמעות יתרה. וכך בדיוק עשה רש"י: "למימר (לומר) שבמנין רדו יהיו שמה". הסבר זה מבאר את מדרשו של רש"י על בסיס ייתור לשון, היבט שרש"י עצמו כלל לא הזכיר בהקשר הנוכחי.⁵

ר' יהודה ליוואי ב"ר בצלאל מפראג (מהר"ל; המאה ה-16) הציע תירוץ אחר למדרשו של רש"י, בהתבססו על תובנה ספרותית דקה המבחינה בין תיבת "רדו" כאשר היא מובאת בתיאור בכתוב לבין שימושה על ידי דובר בשיחה ישירה. אמנם נכון שלשון "ירידה" מציינת יציאה מארץ ישראל, "דארץ ישראל גבוה מכל הארצות", אולם בכל מקרה היה ראוי לו יותר ליעקב אבינו "לתפוש לשון טוב". תחת זאת הוא השתמש ב"לשון ירידה", ולפי מהר"ל לא רק שאין מדובר ב"דבור צח וטוב" אלא בביטוי שהוא אף בגדר "לשון קללה". לעומת זאת, כאשר הוא מופיע בסיפור המתאר התרחשות, כמו בפסוק "וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עֶשְׂרָה", אין בלשון "ירידה" משמעות מיוחדת, ולכן רש"י לא התייחס למילה זו בפסוק העוקב. השימוש שיעקב עושה בלשון "ירידה" בהקשר הנוכחי מלמד, כי יש לראות בה משום כוונה עמוקה הרבה יותר, קרי חזייה עתידית בדבר הקללה של שעבוד צאצאיו במצרים.⁶

מדרש חז"ל הקשור לפרשת השבוע שלנו מעמיד את 210 שנות השעבוד של בני ישראל במצרים באור שונה. בהסבירו כיצד יש להבין

⁵ ספר ביאורי מהרא"י על התורה, עורך מנחם י' דויטש, לייקווד תשנ"ו, עמ' 20.

⁶ חומש גור אריה השלם, עורך יהושע הרטמן, ט' כרכים, ירושלים תשמ"ט, כרך ב', עמ' 297-298. יהיו אשר יהיו ההבדלים בין הסבריהם, ר' ישראל איסרלין, רא"ם ומהר"ל יוצאים מההנחה ששימושו של רש"י במדרש בדבר "רדו" חייב להישען על קושי בכתוב. עבור ר' יצחק הורוביץ, הנחה זו הייתה שגויה וקושייתו של רא"ם כלל לא הייתה במקומה ("לדידי לא קשיא מידי"). בספרו באר יצחק הוא הסביר, שלעיתים חז"ל הרחיבו בדבר "רמזים" שלא נבעו מקשיים פרשניים מובהקים, ורש"י הלך בעקבותיהם. ראו באר יצחק, עורך יהודה קופרמן, ב' כרכים, ירושלים תשכ"ז (הודפס לראשונה בלמברג 1873), כרך א', עמ' 106: "הם לא יוציאו דרשתם מכח הכרע הכתובים או מיייתור לשון רק שמגלים רמזי המקרא... ומה שכתב רש"י ז"ל כאן ז'לא אמר לנו כו", רצה לומר אם לא היה אומר 'רדו' רק 'לכו' לא היה זה מרומז במקרא".